

УДК 374.091:[377.8+378]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-93-15>

ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДІЙ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ «ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ – ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Пермінова Людмила Аркадіївна,
докторка філософії з педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені професора Євгена Петухова
Херсонський державний університет
perminova@i.ua
orcid.org/0000-0002-6818-3179

Сучасна система організації навчання студентів вищих педагогічних закладів освіти перебуває у стані кардинальних змін. Потреба суспільства в компетентних, нестандартно мислячих, креативних фахівцях залишається актуальною. Її вирішення залежить від того, як спрацюють всі суб'єкти навчального процесу вищої школи. Зокрема, увага має звертатися на неперервність у навчанні студентів. Для нас цікавою є проблема послідовності, цілісності освіти в системі «педагогічний коледж – заклад вищої освіти». Дослідження присвячено проблемі формування універсальних навчальних дій студентів. У статті звертається увага на базові уміння і навички, які допомагають майбутнім фахівцям оволодіти необхідними компетентностями для конкурування на ринку праці.

Авторкою підкреслюється, що якість та результативність формування універсальних навчальних дій є головним чинником успішності студента. Окреслено зміст і складові частини поняття «універсальні навчальні дії», які часто розуміють як уміння вчитися. У статті підкреслено актуальність і необхідність формування такої якості у системі «педагогічний коледж – заклад вищої освіти».

У статті обґрунтовано групу умінь, які є актуальними для формування у студентів педагогічного коледжу і студентів-майбутніх учителів початкової школи. Серед них слід назвати внутрішню мотивацію, емоційний інтелект, креативність, критичне мислення, адаптивність і гнучкість, стійкість до стресів, самопрезентацію, комплексне вирішення проблем. Зокрема, авторкою виділено діяльнісний підхід як основний у формуванні універсальних навчальних дій. Такий підхід дає змогу розглядати навчальний процес як практико-орієнтований.

Зроблено висновки про необхідність формування універсальних навчальних дій студентів у системі «педагогічний коледж – заклад вищої освіти». Якісний процес формування окресленої компетентності може бути сформований за умов відповідного змістового наповнення психолого-педагогічної складової частини навчального плану.

Вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу має характеризуватися цілісною системою опанування ключовими компетентностями, базою для яких є відповідний рівень сформованості універсальних навчальних дій, які мають надпредметний, метапредметний характер; визначають цілісність загальнокультурного, особистісного і пізнавального розвитку особистості; забезпечують спадкоємність усіх ступенів освітнього процесу.

Перспективу подальших досліджень авторка вбачає у детальному аналізі та вивченні потенціалу закладів освіти з проблеми якості сформованості пізнавальних універсальних дій (загальнонавчальних, логічних, проблемних).

Ключові слова: професійна підготовка майбутнього педагога, універсальні навчальні дії, наступність у системі «педагогічний коледж – ЗВО», діяльнісний підхід, технології формування універсальних навчальних дій.

FORMATION OF UNIVERSAL LEARNING ACTIONS OF STUDENTS IN THE SYSTEM OF “PEDAGOGICAL COLLEGE – INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION”

Perminova Liudmyla Arkadiivna,
Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management
named after Professor Yevhen Petukhov
Kherson State University
perminova@i.ua
orcid.org/0000-0002-6818-3179

The modern system of organization of students' education in higher educational pedagogical establishments currently undergoes fundamental changes. The need of society for competent and creative experts with non-standard thinking remains relevant. Its solution depends on how all the subjects of the higher education process will work. In particular, attention should be paid to continuity in student learning. We are interested

in the problem of consistency, integrity of education in the system of pedagogical college-institution of higher education. The research is devoted to the problem of formation of universal educational actions of students. The article draws attention to the basic skills and abilities that help future professionals to master the necessary competencies to compete in the labor market.

The author emphasizes that the quality and effectiveness of the formation of universal educational activities is the main factor in student success. The content and components of the concept of “universal learning activities”, which are often understood as “learning ability”, are outlined. The article emphasizes the relevance and necessity of forming such a quality in the system of pedagogical college-institution of higher education.

The article substantiates a group of skills that are relevant for the formation of students of pedagogical college and students of future primary school teachers. Among them: intrinsic motivation; emotional intelligence; creativity; critical thinking; adaptability and flexibility; resistance to stress; self-presentation; comprehensive problem solving. In particular, the author highlights the activity approach as the main one in the formation of universal educational activities. This approach allows us to consider the learning process as practice-oriented.

Conclusions on the need for the formation of universal educational activities of students in the system of pedagogical college-institution of higher education. Qualitative process of formation of the outlined competence can be under the conditions of the corresponding semantic filling of psychological and pedagogical component of the curriculum.

The study of disciplines of the psychological and pedagogical cycle should be characterized by a holistic system of mastering key competencies, the basis for which is the appropriate level of formation of universal educational activities, which are supra-subject, meta-subject; determine the integrity of general cultural, personal and cognitive development of the individual; ensure the continuity of all stages of the educational process.

The author sees the prospect of further research in a detailed analysis and study of the potential of educational institutions on the problem of the quality of the formation of cognitive universal actions (general educational, logical, and problematic).

Key words: *professional training of the future teacher; universal educational actions, continuity in the system of “pedagogical college – ZVO”, activity approach, technologies of formation of universal educational actions.*

Вступ

Сучасна наука сьогодні, як ніколи, суттєво впливає на зміст, технології, рівень і якість навчання, отже, визначає нову стратегію розвитку освіти. В умовах реформування вищої школи пріоритетом залишається підготовка фахівців інноваційного типу, які здатні оволодівати освітньо-світоглядною парадигмою національно-державного творення.

Переосмислення цільових установок педагогічної професійної підготовки майбутніх фахівців вимагає нових педагогічних умов для організації роботи в системі «педагогічний коледж – заклад вищої освіти». Сучасний стандарт базової і повної середньої освіти, де провідними є системно-діяльнісний та компетентнісний підходи до навчання, передбачає побудову освітнього процесу з урахуванням формування універсальних навчальних дій, які забезпечують уміння вчитися, здатність до саморозвитку та самовдосконалення тих, хто навчається (Державний стандарт базової і повної середньої освіти, 2014). Поняття «універсальні навчальні дії» означає, як відомо, вміння вчитися, що забезпечить кожному учневі відповідний рівень самостійності у вибраному виді діяльності, дасть змогу ставити конкретні цілі, вибирати оптимальні ресурси для досягнення результату, вміти оцінювати навчальну діяльність, удосконалювати процес самоконтролю тощо. Таким чином, оволодіння універсальними

навчальними діями спонукає до засвоєння нових знань і вмінь, допомагає формувати відповідні компетентності, включаючи організацію засвоєння, тобто вміння вчитися.

На нашу думку, формування універсальних навчальних дій має відбуватися поступово і цілеспрямовано, такий процес має бути безперервним, включаючи заклади дошкільної освіти, школу, заклади передвищої і вищої освіти. Наші професійні інтереси націлені на проблему сформованості як універсальних навчальних дій, так і відповідних умінь у системі «педагогічний коледж – ЗВО».

Актуальність висунутої проблеми, формування універсальних навчальних дій студентів педагогічного факультету обумовлені складністю реалізації наступності в опануванні психолого-педагогічних дисциплін. Ми розуміємо, що ефективна реалізація компетентнісного підходу задля оволодіння предметними й особистісними компетенціями як найважливішого результату навчання учнів у школі не буде ефективною без усвідомлення фахівцями сутності розвитку учня, без розуміння того, що «навчання веде за собою розвиток» (Виготський, 1999), а розвиток відбувається в процесі навчання, слід підкреслити, за умов чіткої організації спільної діяльності вчителя і учня.

Отже, нами зроблено припущення, що формування універсальних навчальних дій під час вивчення дисциплін педагогіки і психології в системі «педагогічний

коледж – ЗВО» забезпечує мотивацію, стійкий інтерес до предмета, оптимальний вибір ресурсів, як особистісних, так і технологічних, реалізацію високого рівня самостійності опанування навчальним матеріалом, особистісної відповідальності за результативність навчальної діяльності. Це вимагає викладачів визначити наскрізні уміння та розробити технологію їх формування.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Аналізуючи результати психолого-педагогічних досліджень, констатуємо, що останнім часом значно зростає рівень інтересу до методики формування універсальних навчальних дій. Науковцями визначено їх склад і функції, що становить основу компетентності тих, хто навчається. Для реалізації запитів стейкхолдерів під час підготовки бакалаврів слід враховувати дидактичні принципи побудови безперервного освітнього процесу в системі «педагогічний коледж – заклад вищої освіти», зокрема орієнтація на кінцевий результат, спадкоємність рівнів освіти, цілісність і комплексність, співробітництво, співтворчість. Таким чином, організаторам навчально-виховного процесу слід постійно оновлювати як змістову, так і процесуальну складові частини освітнього процесу, проводити моніторинг успішності студентів задля визначення позитивних і негативних моментів формування компетентностей тих, хто навчається, та проводити своєчасну корекційну роботу. Як наслідок, формується готовність майбутніх фахівців до роботи в умовах нової школи, що вимагає від педагога спільної роботи з психологом під час проектування уроків, вибору ресурсних дидактичних засобів, організації і проведення навчальних і виховних заходів, контролю й оцінювання. Провідними у діяльності залишаються універсальні навчальні дії.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування універсальних навчальних дій студентів в умовах системи «педагогічний коледж – заклад вищої освіти».

2. Методологія та методи

У процесі дослідження ми спирались на концепцію сучасної дидактики, концепцію формування універсальних навчальних дій, а також на загальнопсихологічну теорію діяльності, теорію поетапного формування розумових дій, положення теорії розв'язального навчання.

Задля підвищення результатів сформованості універсальних навчальних дій студентів нами застосовувались оптимальні для навчального процесу як у коледжі, так і у ЗВО таксономія Блума, проектна та ігрова діяльність, навчання у співпраці,

технологія створення ситуації успіху, інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Для досягнення кінцевого результату дослідження було використано відповідні методи, такі як теоретичні (узагальнення психолого-педагогічної літератури, освітніх планів закладів вищої освіти); емпіричні, тобто діагностичні (спостереження для виявлення стану рівнів сформованості універсальних навчальних дій і умінь у контексті зміни умов, зокрема змішаного навчання, анкетування, виконання проектною роботи), прогностичні (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик).

3. Результати та дискусії

Перехід із традиційної моделі підготовки фахівців початкової освіти на багаторівневу актуалізує проблему зміни змісту і технологій професійної підготовки в системі «педагогічний коледж – ЗВО». Це вимагає перегляду та узгодження змісту блоків основної освітньої програми, посилюючи в ній вміст способів професійної діяльності, технології діяльності, що забезпечують психолого-педагогічний супровід освітнього процесу, з урахуванням накопичених традицій навчальних закладів, досвіду модернізації регіональної системи освіти та особливостей регіонального ринку праці. Амбіції регіональних закладів вищої освіти спрямовані на те, що абітурієнти для вступу мають вибирати заклад відповідно до своїх запитів, тому університети зацікавлені у створенні такого навчального середовища, де студент отримає високу кваліфікацію для конкурування на ринку праці.

У 2019–2020 навчальному році було проведено опитування стейкхолдерів (24 особи) задля визначення сучасних вимог учителів початкової школи. Респондентами визначено найбільш важливі, серед яких слід назвати інструментальні компетенції (здатність до планування та організації (83%), до аналізу і синтезу (57%), навички управління інформацією (49%), прийняття рішень (61%), уміння вирішувати проблеми (71%)); системні (уміння генерувати ідеї (53%), уміння адаптуватися до нестандартних, нових ситуацій (91%), здатність діяти самостійно (69%)).

Як бачимо, показники достатньо високі. Наприклад, показник «адаптація в нестандартних ситуаціях» сьогодні найбільш актуальний у зв'язку з переходом на змішану форму навчання. 49% опитаних відзначили необхідність навичок управління інформацією. Це ще раз висуває проблему необхідності формування навичок роботи з різною інформацією та умінь її аналізувати, інтерпретувати. До речі, сформованість таких компетенцій дає змогу як студентам, так і вчителям уникати плагіату.

Однак такі показники, як прогнозування кінцевого результату (23%), самоорганізація фахівця (34%) практично мали низькі показники. Також недостатньо представлені міжособистісні компетентності для психолого-педагогічної діяльності (індивідуальні здібності, здатність вираження почуттів, здатність до самооцінки, співпраця у роботі в команді тощо).

Слід констатувати, що формування адекватних міжособистісних відносин є необхідною умовою професійної підготовки майбутнього педагога. Особливо останнім часом це стає вкрай необхідною складовою частиною формування професіоналізму майбутніх учителів. Досвід застосування форм змішаного навчання показує, що онлайн-спілкування викликає низку труднощів. Наприклад, загублено емоційне забарвлення спілкування, великими є ризики фізичного і психологічного перевантаження, що призводить до дратливості, небажання спілкуватися тощо. Н. Грабарем встановлено наявність таких соціально-психологічних проблем спілкування: Інтернет, який створює ілюзію живого спілкування; відсутність живого зворотного зв'язку, що може загальмувати людину у розвитку; складність розуміння всіх анонсів віртуалізації реального світу особистості (Н. Грабар, 2012).

Також важливою для роботодавців виявилась організаційно-методична складовою частиною діяльності, що реалізує високий рівень володіння методами і прийомами постановки та вирішення психолого-педагогічних завдань (володіння методами діагностики, знання теорії навчання, виховання й розвитку, застосування здоров'язберігаючі технології тощо).

Постає питання про те, які дії можна назвати універсальними. «Універсальні навчальні дії складають інваріантну основу навчально-виховного процесу, таким чином, створюють можливість самостійного успішного засвоєння нових знань і вмінь на основі формування компетенції вміння вчитися» (Асмолов, 2014). Ще одне визначення надає Л. Петерсон: «універсальні загальні способи дії (ключові компетентності) – засоби, якими повинна володіти людина, що задіяна у відповідних соціальних процесах, специфічні людські форми мислення, діяльності, кооперації та комунікації, що визначають «обличчя» сучасного світу і сучасної економіки» (Петерсон, 2000).

На думку науковців, до основних видів універсальних навчальних дій, які відповідають основним освітнім цілям, належать особистісні, регулятивні, знаково-символьні, пізнавальні й комунікативні (Заболотний, 2018). Слід зазначити, що організація навчально-виховного процесу має врахо-

увати всі види як систему формування універсальних навчальних дій. Зокрема, особистісна складовою частиною має на меті формування потреб у знанні власних особливостей, самосвідомості, інтересу до себе, що пов'язано із самооцінкою та емоційним ставленням до себе, стійкої мотивації, спрямованій на успіх. Регулятивні дії забезпечують організацію навчальної діяльності (цілепокладання, складання плану і визначення послідовності дій, прогнозування, контроль, коригування, оцінка, елементи вольової саморегуляції (Асмолов)). Пізнавальні універсальні дії пов'язані з творчою, розвивально-пізнавальною діяльністю особистості (формування відбувається різноманітними засобами активного навчання); постановкою і вирішенням проблем, що, за вимогами освітніх стандартів, є провідними, тому що націлені на уміння висувати проблему, підбирати ресурси для її вирішення. Такі дії пошуково-дослідницького характеру для підліткового віку є провідними. Комунікативні універсальні дії спрямовуються на формування соціальної компетентності (емпатія, рефлексія, навички ведення діалогу, вміння забезпечувати свою діяльність у співпраці з іншими, керувати собою в конфліктних ситуаціях тощо). Знаково-символьний блок включає дії, які забезпечують конкретні способи перетворення навчального матеріалу, зокрема моделювання.

Таким чином, змістове наповнення і сутність універсальних навчальних дій характеризує спільна діяльність, де відбувається обмін інформацією і виробляється відповідний продукт такої спільної корпоративної діяльності.

У дослідженні проблеми наступності формування універсальних навчальних дій нами виокремлено групу умінь, які є актуальними для формування у студентів педагогічного коледжу і студентів майбутніх учителів початкової школи. Серед них слід назвати такі, як внутрішня мотивація (стійкі інтереси для досягнення мети, внутрішнє переконання в правильності прийнятого рішення); емоційний інтелект; креативність (уміння нестандартно мислити, знаходити рішення в критичній ситуації); критичне мислення; адаптивність і гнучкість (отримання нового досвіду, вміння пристосовуватися до нових умов); стійкість до стресів (сукупність особистісних якостей, які дають змогу перенести інтелектуальні, емоційні навантаження); самопрезентація; комплексне вирішення проблем.

Для досягнення результатів нами організовано і проведено відповідну аналітичну роботу з висунутої проблеми в межах дисципліни «Педагогіка» першого бака-

лаврського рівня. Педагогам було запропоновано опитувальник задля визначення ставлення студентів до вивчення курсу «Педагогіка» та сформованості навичок навчальної і навчально-дослідницької діяльності. Опитано 34 студенти педагогічного факультету, 18 студентів коледжу. На першому проміжному зрізі нами отримано результати по першому курсу бакалавріату, що узагальнені в табл. 1.

Як бачимо, показники приблизно однакові. Однак слід зазначити, що сформованість внутрішньої мотивації практично у 80% перебуває на середньому та низькому рівнях. Причинами, на нашу думку, є неусвідомлений вибір професії, невідповідальне ставлення студента до навчальної діяльності, небачення кінцевого продукту своєї діяльності, який часто залишається без оцінки, що адекватно сприймається студентом. Достатньо високими виявилися показники навички роботи в команді. З іншого боку, опитування викладачів показало низький рівень володіння методикою організації групової роботи (оптимальність відбору студентів для спільної діяльності, дидактичне забезпечення роботи в групі, організація корпоративної роботи, оцінювання результативності).

Для реалізації процесуальної частини, спираючись на результати опитування викладачів (13 респондентів педагогічного факультету, 12 респондентів педагогічного коледжу), ми окреслили більш продуктивні технології формування універсальних навчальних дій студентів. Серед них значну роль відіграє проектна діяльність (78% респондентів). Практично всі структурні компоненти універсальних навчальних дій формуються в проектній діяльності. Як студенти, так і викладачі підкреслюють вагомність проектної діяльності. Зокрема, під

час проекту суб'єкти навчальної діяльності використовують ігрові, проблемні методи, здоров'язберігаючі технології. Студенти підкреслюють, що під час проектної роботи значно активізуються пізнавальна діяльність (47%), комунікація (62%), формується якість «самопрезентація» (71%), розвиваються навички прогнозування (34%), планування (46%), алгоритмізації дій (63%) тощо.

Рис. 1. Технології формування універсальних навчальних дій студентів

Провідною метою реалізації вибраних технологій є розвиток таких базових якостей особистості, як критичне мислення, рефлексивність, комунікативність, мобільність, самостійність, толерантність, відповідальність за власний вибір і результати своєї діяльності.

Також слід зазначити, що 57% респондентів назвали важливість реалізації в навчальному процесі здоров'язберігаючих технологій. Це зрозуміло. В умовах змішаного навчання і студенти, і викладачі під час організації діяльності активно реа-

Таблиця 1

Показники сформованості універсальних навчальних дій, %

Показники сформованості універсальних навчальних дій	Студенти I курсу, які мають передвищу освіту			Студенти I курсу після закінчення ЗОШ		
	В	С	Н	В	С	Н
Пізнавальна активність	15	64	21	18	60	22
Систематичність підготовки до занять	7	25	68	3	26	71
Сформованість навичок самостійної роботи	12	47	41	14	36	50
Сформованість навичок роботи з інформацією	11	46	43	12	43	45
Дослідницька активність	9	54	37	11	50	39
Внутрішня мотивація	16	44	40	21	33	46
Навички самоуправління навчальною діяльністю	5	38	57	9	31	60
Навички роботи в групі	24	54	22	26	55	19
Комунікація, уміння вести діалог	13	50	42	19	52	29
Самооціночні навички	27	49	24	32	40	28

лізують методи, прийоми, які спрямовані на збереження здоров'я. Це обумовлено підвищенням психологічної напруженості суб'єктів навчання, збільшенням часу перед комп'ютером, зниженням рівня емоційної напруженості тощо.

На жаль, лише близько 20% опитаних позначили необхідність проблемного навчання. Серед студентів складнощі викликає процес формулювання проблеми (92%), пошук шляхів її вирішення (76%). Проблемність навчання є важливою умовою формування універсальних навчальних дій, тому викладачам під час організації і проведення занять необхідно звертати увагу на проблемність наданих матеріалів.

Висновки

Таким чином, ми побачили зміни потреб сучасної студентської аудиторії, яка орієнтується не лише на знання, але й на забезпечення того, щоб студенти були орієнтовані на інноваційну діяльність, критично продумували складні проблеми, вміли працювати, спілкуватися в корпоративній діяльності.

Серед пріоритетів залишаються формування універсальних навчальних дій тих, хто навчається, тобто завданням педагогів є навчити вчитися. Таким чином, універсальні навчальні дії стають фундаментом для формування ключових компетенцій студентів.

Для дослідження важливим було окреслення проблеми формування універсальних навчальних дій для студентів закладів вищої та передвищої освіти. Нами з'ясовано, що навчання має бути неперервним. Вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу має характеризуватися цілісною системою опанування ключовими компетентностями, базою для яких є відповідний рівень сформованості універсальних навчальних дій, які мають надпредметний, метапредметний характер; визначають цілісність загальнокультурного, особистісного і пізнавального розвитку особистості; забезпечують спадкоємність усіх ступенів освітнього процесу.

У перспективі нами сплановано дослідити якість сформованості пізнавальних універсальних дій (загальнонавчальних, логічних, проблемних).

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А., Бурментская Г., Володарская И. и др. Проектирование универсальных учебных действий в старшей школе. *Национальный психологический журнал*. 2011. № 1 (5). С. 104–110.
2. Выготский Л. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
3. Грабар Н. Соціально-психологічні проблеми спілкування у віртуальній реальності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 3–4. С. 82–85.

4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. 2014. URL: http://education.km.ua/?dep=page&dep_cp=279&dep_cur=280 (дата звернення: 10.10.2020).

5. Заболотний В., Осика А., Левченко І. Формування універсальних навчальних дій учнів початкової школи під час виконання навчально-дослідницьких проєктів. *Інноваційна педагогіка*. 2012. Вип. 5.

6. Заяшникова Н. Формирование универсальных учебных действий у учащихся начальной школы. *Концепт*. 2017. Т. 22. С. 33–42. URL: <http://e-koncept.ru/2017/670026.htm> (дата звернення: 10.10.2020).

7. Петерсон Л. Методические рекомендации по разработке основной образовательной программы (ООП) начального общего образования. URL: http://www.sch2000.ru/documents_letters/section.php?SECTION_ID=1632 (дата звернення: 10.10.2020).

8. Савченко О. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / заг. ред. О. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 34–46.

REFERENCES

1. Asmolov A. (2011). *Proyektirovaniye universalnykh uchebnykh deystviy v starshey shkole* [Designing universal learning activities in high school]. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal – National psychological journal*. № 1 (5). P. 104–110. [in Russian]
2. Vygotskiy L. (1991). *Pedagogicheskaya psikhologiya* [Pedagogical psychology]. *Pedagogy*. P. 480. [in Russian]
3. Hrabar N. (2012). *Sotsialno-psykhologichni problemy spilkuvannya u virtualniy realnosti*. [Socio-psychological problems of communication in virtual reality]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. № 3–4. P. 82–85. [in Ukrainian]
4. Derzhavnyy standart bazovoyi i povnoyi serednoyi osvity (2014). [State standard of basic and complete secondary education]. [in Ukrainian]
5. Zabolotnyi V., Osyka A., Levchenko I. (2018) *Formuvannya universalnykh navchalnykh diy uchniv pochatkovoyi shkoly pid chas vykonannya navchalno-doslidnytskykh proektiv*. *Innovatsiyna pedahohika*. [Formation of universal academic activities at elementary schoolchildren at the performance of study research projects]. *Innovatsiina pedahohika – Innovation pedagogy*. № 5. [in Ukrainian]
6. Zayashnikova N. (2017). *Formirovaniye universalnykh uchebnykh deystviy u uchaschchikhsya nachalnoy shkoly*. [Formation of universal learning actions among primary school students]. *Concept*. 2017. Vol. 22, p. 33–42. [in Russian]
7. Peterson L. *Metodicheskiye rekomendatsii po razrabotke osnovnoy obrazovatelnoy programmy (OOP) nachalnogo obshchego obrazovaniya (NOO)* [Methodological recommendations for the development of the basic educational program (BEP) of primary general education (IEO)]. [in Russian]
8. Savchenko O. (2004). *Uminnya vchytysya yak klyuchova kompetentnist zahalnoyi serednoyi osvity* [Ability to learn as a key competence of general secondary education]. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitoviy dosvid ta ukrainski perspektivy: Biblioteka z osvithoi polityky – Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library on educational policy*, p. 34–46. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 17.12.2020.
The article was received 17 December 2020.